

SUMMARY

Mettini Emiliano. A. S. Makarenko: education and coaching.

The paper sets a goal to demonstrate the question about a modern interpretation of Anton Semenovitch Makarenko's legacy. Especially, in the paper is suggested how for the coaching, a modern management technique, is necessary to accept and use the person educational method developed by A. Makarenko. The coaching consents to understand more deeply the ideas of the pedagogue, in order to define a concrete possibility to effectively use the pedagogical work of A. Makarenko in the present time, when educational and pedagogical institutions continue fading into insignificance in order to adapt themselves to training, which nowadays is considered the principal criterion in regard to evaluation of pupils' abilities and skills of a number of educational institutions. Not even is clear that is not needed to throw the baby out with the bathwater, throwing to the wolves the best you can have among the past models in education and pedagogy, and this way, we have to give a special place to Anton Semenovitch Makarenko's model, internationally acclaimed either at Cuba and in France, where are used his ideas about collective, education through the labor and so on. Anyway, to resolve the problem of socialization and education of his pupils, Anton Semenovitch used the collective and the general assembly of the Colony of labor named after M. Gorki. Here he used the coaching, the ability to create an environment where former criminal could have the possibility to express themselves, experience positive emotions, doing something for the community where they lived. This way, working and managing the Colony, they reach some goal and developed their social, personal potential and creativity. Such educational means as the vis-à-vis colloquium with the pupils and the perspective lines system helped Anton Semenovitch in his tasks, because he strongly believed that the main role in choosing new perspective is played by the emotions and the furthest they are, the best they are efficient as far expectation increases a positive anticipatory tension, leading the consciousness towards the realization of the desired event. So, in the psychology of Makarenko's pupils arose new motivations of behavior pushing them away from the past and, moreover, criminal life, changing their attitude to the society, their community and life, as well. Nowadays, we can use Makarenko's ideas in regard to children with deviant behavior, as far as in our "liquid society" (genial utterance by Sigmund Bauman) the pervert charm of the social evil, with its social and ethical ambiguity can jeopardize the life of every children.

Key words: A. Makarenko, person, education, development, values, model, coaching, collective, perspective, tendencies.

УДК 373.545(477)«18/19»

Л. В. Никитюк

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

СТАНОВЛЕННЯ ІДЕЇ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ З ПРАДАВНИХ ЧАСІВ ДО XVI СТОЛІТТЯ

У статті автор розкрив питання історії становлення ідеї організації природничої освіти в українській педагогічній думці з прадавніх часів до XVI століття. Етнопедагогічні засади зародків природничої освіти виявлено в повсякденному побуті і праці праукраїнців. Серед основних засобів пізнання природи були спостереження, показ і багаторазові повторення різних дій. До витоків природничої освіти віднесено наукові розвідки відомих світових учених, поширені в Україні завдяки науковцям Острозького колегіуму, Ю. Дрогобича, С. Оріховського, П. Русина, К. Ставровецького.

Ключові слова: гармонія у природі, природнича освіта, навколишнє середовище, довкілля, природні явища.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетів державної освітньої політики є забезпечення підвищення якості природничої освіти молодого покоління, яка є найважливішим джерелом знань про навколишній світ, провідним чинником усебічного розвитку особистості, формування її розумової, соціально-економічної, екологічної культури, життєвої компетентності.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз історико-педагогічної літератури засвідчив, що проблеми природничої освіти в навчальних закладах розглядалися в широкому педагогічному дискурсі. У працях І. Альошинцева, А. Куплятьського, В. Курашової, С. Рождественського, Г. Фальброка висвітлено нормативне забезпечення природничої освіти. У фундаментальних працях В. Вихрущ, О. Пругавіна, Т. Собченко, М. Чехова – історичні аспекти природничої освіти у вітчизняному шкільництві.

Визначення тенденцій і шляхів подальшого вдосконалення природничої освіти школярів вимагає аналізу, осмислення й використання досвіду природничої освіти, що надає додаткові можливості обґрунтованого впровадження новітніх освітніх технологій, здійснення необхідних змін щодо змісту, методів, організаційних форм навчання учнів.

Мета статті – розкрити історію становлення ідеї природничої освіти в українській педагогічній думці з прадавніх часів до XVI століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як свідчить проведене історіографічне дослідження, на початковій стадії розвитку суспільного життя в давніх слов'ян простежувалися елементи виховання молоді в дусі гармонії з природою. Ця гармонія розглядалася як основа економічного буття. Виховання молоді мало практичний характер і було орієнтоване виключно на задоволення життєвих потреб, переважно в галузі сільського господарства. Тому в цей період зародки природничої освіти характеризувалися нагромадженням фактів, спробами їх об'єднання.

Відомо з історичних джерел, що функції виховання в давні часи виконували батьки або старійшини роду [1; 2]. Якісною відмінністю в оцінці відносин людини з природою за тих часів було сприйняття навколишнього світу як відокремленої від людини реальності. Надалі генеза природничої освіти закономірно привела людину до розуміння єдності з довкіллям. Таке уявлення та світовідчуття людини в давніх суспільствах називають синкретизмом. Цей синкретизм знайшов відображення в релігійно-міфологічній формі свідомості, наприклад, у язичницьких формах релігійних вірувань, зокрема РУНВіри, пантеону божеств трипільської культури. Для цих уявлень характерні обожнювання сил природи. Ідеальною образною формою зародків природничої освіти були міфи, думи, казки, а практично – не стільки творча активність людини до пізнання та освоєння природи, скільки масові заходи по її збереженню. Наприклад, Перун, Даждьбог, Тор, Один, Віракоч, Кільямама, Пачамама уособлювали виключно сили природи, але уявлялися в образах людей, які

виконували певні соціальні функції. Урбанізація та аграризація населення, які були властивості первісному суспільству, регулювали співвідносини між цим суспільством та природою.

З розвитком суспільства відбувалася й генеза релігійних уявлень про природу. У релігії поступово поширилися персоніфікація й уособлення релігійних сил, спрямованих на подолання конфліктів з природою.

Життєдіяльність праукраїнців, як відомо з історії, залежала від пори року. Прагнення і дії кожний селянин узгоджував із погодою, природними явищами. Язичницькі боги наших предків – це, насамперед, втілення духу природної сили: Сварог – небо, світло, вогонь; Стрибог – небо, рух повітря; Похвіст – вітер; Даждьбог, Хорс, Святівіт, Радогост, Ярило – сонце, сонячна сила; Перун – рослини; Маком – мати-земля, родючість [7, 14]. Витоки природничої освіти, таким чином, об'єднувалися з давніми народними звичаями, культурними традиціями.

Етнопедагогічні засади зародків природничої освіти виявлялися в повсякденному побуті та праці людей. Серед основних засобів пізнання природи дітьми були спостереження, показ і багаторазові повторення різних дій. У дохристиянський період мисливці вчили дітей звіроловству, хлібороби залучали до рільництва, пасічники – до бджільництва, здібні майстри – до різних способів виготовлення знарядь праці, побутових речей, одягу, зброї тощо. За обґрунтованими твердженнями вчених М. Стельмаховича, Є. Сявакко поведінка та вчинки батьків, материнська мова, праця, фольклор, родинно-побутова культура, народні звичаї та традиції, мистецтво, ремесла і промисли, вірування, свята, обряди, символи, дитячі ігри були важливими засобами проникнення у світ природи, гармонізації людини з довкіллям [7; 8]. Поступовий перехід від зовнішнього регулювання поведінки людини через формально-показові дії та словесні заборони-табу до внутрішнього – на основі відповідних моральних принципів в українській народній педагогіці стимулювався інтенсивним розвитком суспільних відносин, загостренням суперечності між усвідомленням власності майна родини (хата, обійстя, домашні тварини) й суспільної власності (поле, ліс, річка). Спільними для всіх умовами буття були й лишуються збереження довкілля як основи життя людини. У цьому ми бачаємо єдність соціально-економічних і етнопедагогічних витоків природничої освіти в дохристиянський період. Підтвердженням вищевикладеного є розмаїття народних звичаїв, обрядових свят, традицій, в основі яких покладено ідею становлення природничої освіти (висаджування рослин, вшанування рослин і тварин, землі, води тощо), численні прикмети, відтворення зоо- і флороелементів у декоративно-прикладному мистецтві, ритуальних обрядах [2].

Зазначимо, що народні звичаї і традиції сприяли виробленню в підростаючих поколіннях свідомого гуманізму й почуття раціональності у ставленні до природного довкілля. Це стало основою християнських

традицій у витоках природничої освіти в часи Київської Русі, інтегрування народних традицій і уявлень з науковими наробками в галузі природничих наук в епоху античності. Зокрема, як зазначали дослідники С. Бабишин, О. Любар, П. Толочко, Д. Федоренко та ін., у зазначений історичний період все виховання дітей було підпорядковане формуванню народного природоцінного світогляду, оволодінню основами хліборобської культури [1; 4; 9]. До першої категорії можна віднести тих учених, які, приймаючи на віру відомості з Якимівського літопису, дотримуються думки, що освіта за доби Київської держави стояла дуже високо, бо вже того часу були, мовляв, правильно організовані школи, а саме духовенство вважало за свій обов'язок поширювати освіту серед своїх парафіян. Наприклад, Ф. Леонтович твердив, що «кожна парафія повинна була мати школу... Шкільна повинність у додатку до окремих осіб мала такий самий індивідуально-умовний характер, як і інша канонічна повинність кожного християнина» [6, 32]. Однак прихильники цієї теорії розходилися в поглядах на обсяг тих знань, що їх давала стародавня школа. Наприклад, М. Лавровський уважав, що стародавня школа давала відомості з географії, історії, природознавства шляхом «книжного наоченія», «книжного почитанія» [6, 77]. Навпаки, В. Лешков дотримувався думки, що в стародавній Русі не було ні осіб, ні станів, що різко відрізнялись від маси, – стародавня Русь була, мовляв, рівнина як у фізичному, так і в духовому розумінні: освіта була поширена рівномірно серед усього громадянства [6, 446]. За свідченнями вчених Б. Грекова, П. Толочка та ін., учні послідовно набували знань із природознавства, географії, властивостей різних речовин і матеріалів та їх застосування у виробничій діяльності, медицині тощо [9].

Аналіз церковних канонічних збірників, родинно-побутових звичаїв переконує, що всі знання про людину і природу були за часів Київської Русі обвіяні релігійним духом. Історичні знання подавали в перекладі слов'янською мовою різних хронік (Івана Малали, Георгія Амартола та ін.), де оповідалося про історію людства, створення світу, природні явища з релігійним забарвленням. Географічні та природничі відомості черпали наші предки зі статті «Шестоднев» Василя Великого у збірнику XIII ст., з хроніки Г. Амартола тощо. Звісно, найбільше тоді було творів богословської літератури – Івана Золотоустого («Златоструй», «Маргарит», «Ізмарагд», «Златая цъпь» та ін.), Василя Великого, Г. Богослова, Єфрема Сирина.

Зазначено, що поширення таких методів виховного впливу, як церковна проповідь, сповідь, повчання спонукало до спрямування витоків природничої освіти на розв'язання завдань професійно-виробничої, побутової діяльності. Установлено, що розширення і поглиблення природничонаукових знань не передбачалося, і навіть значення їх нівелювалося. Варто зауважити, що у християнській релігії ідея любові – домінуюча: «Ось перед тобою в убранні земля... все це трудолюбець,

зрозумій це в душі своїй вивчивши премудрість Божию, не переставай ніколи дивуватися і... славити Творця» [5, 82].

На тлі розвитку православної культури в галузі освіти певною мірою до витоків природничої освіти можна віднести наукові розвідки відомих світових учених. Зокрема, поступово в Україні завдяки науковцям Острозького колегіуму поширилися узагальнення англійського філософа і природодослідника Р. Бекона, який критикував схоластику і вбачав основу пізнання у природному досліді. Завдяки цьому науковцю педагогічна громада звернула увагу на питання дослідного навчання природознавства.

Загальні наукові нароби, інтенсивний розвиток природничо-наукових галузей (морфологічна система рослин, систематика поняття роду та виду, анатомічна термінологія, відкриття Леонардо да Вінчі, Парацельса, Галілея, Коперніка, Гарвея, Везалія, Сервета) сприяло утвердженню ідеї необхідності здійснення загальної природничої освіти в українському шкільництві [3].

До витоків природничої освіти віднесено розробки наукових спостережень та дослідів українських гуманістів (Ю. Дрогобич, С. Оріховський, П. Русин, К. Ставровецький), які утверджували самоцінність людської особистості, орієнтувалися на пізнання природи та людини, пропагували пантеїстичний світогляд. При цьому гуманісти не відокремлювалися від християнства, в якому вони спиралися на знання античності про природу.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, історія природознавства нерозривно пов'язана з історією суспільства. Як самостійне, систематичне дослідження природи виникло в другій половині XV століття. Народні і релігійні традиції вплинули на становлення природничої освіти через популяризацію ідеї про різноманіття живих істот, виховання бережливого раціонального ставлення до природи. Знання про людину і природу були за часів Київської Русі обвіяні релігійним духом. Історичні знання подавали в перекладі слов'янською мовою різних хронік (Івана Малали, Георгія Амартола та ін.).

Перспективним напрямом подальшої розробки проблеми визначено компаративний аналіз внеску світових природодослідників у розвиток природничої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабишин С. Д. Школа та освіта Древньої Русі: IX – перша половина XII ст. / С. Д. Бабишин. – К. : Вища школа, 1973.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис / О. Воропай. – К. : Оберіг, 1993. – 590 с.
3. История биологии: с древнейших времен до начала XX века / под. ред. С. Р. Микулинского ; АН СССР. Ин-т истории естествознания и техники. – М. : Наука, 1972. – 562 с.
4. Любар О. О. Історія української педагогіки / О. О. Любар, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко. – К. : Інститут змісту і методів навчання МО України, 1998. – 356 с.

5. Повесть временных лет. Несторова летопись и поучение Владимира Мономаха. – М. : Салаевы, 1874. – 204 с.
6. Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко ; Український вільний університет. – К. : Наукова думка, 2001. – 912 с.
7. Стельмахович М. Г. Українська етнопедагогіка / М. Г. Стельмахович. – К. : Знання, 1993. – 48 с.
8. Сявавко Є. І. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку / Є. І. Сявавко. – К. : Наукова думка, 1974. – 150 с.
9. Толочко П. П. Київська Русь / П. П. Толочко. – К. : Абрис, 1996. – 310 с.

РЕЗЮМЕ

Никитюк Л. В. Становление идеи естественнонаучного образования в украинской педагогической мысли с древнейших времен до XVI века.

В статье автор раскрыл вопросы истории становления организации естественнонаучного образования в украинской педагогической мысли с древнейших времен до XVI века. Етнопедагогические основы естественного образования выявлены в повседневном быту и труде праукраинцев. Среди основных средств познания природы были наблюдения, показ и многократные повторения различных действий. К истокам естественного образования отнесены научные исследования известных мировых ученых, распространенные в Украине благодаря ученым Острожского коллегіума, Ю. Дрогобыча, С. Ореховского, П. Русина, К. Ставровецкого.

Ключевые слова: гармония в природе, естественное образование, окружающая среда, природные явления.

SUMMARY

Nykytyuk L. Establishing of natural education in ukrainian educational thought from ancient times to the XVI century.

One of the priorities of the national education policy is to ensure the improvement of the natural education quality of younger generation. Natural education is the most important source of knowledge about surrounding world. It is a leading factor in personality comprehensive development, the formation of its intellectual, socio-economic, environmental culture and life competence.

The analysis of historical and pedagogical literature has shown that problems of natural education in schools were considered in broad pedagogical discourse. The works of I. Aloshtyntsev, A. Kupleyatskyi, V. Kurashova, S. Rozhdestvenskyi, H. Falbrok covers regulatory support of natural education.

In the article the author reveals how the idea of natural education organization was formed in Ukrainian pedagogical thought from ancient times to the XVIth century. The ethnic pedagogical principles of natural education basis were found in Ukrainian ancestors' work and daily life. The main means of knowing the nature were observations, demonstrations of different actions and their multiple repetitions. The source of natural education is referred to scientific researches of world famous scientists, common in Ukraine thanks to Ostrog College scientists Yi. Drohobych, S. Orihovskiy, P. Rusyn, K. Stavrovetskyi.

It is noted that the folk customs and traditions helped develop in younger generations the conscious humanity and sense of rationality in relation to the environment. This is the basis of Christian traditions in the origins of natural education in times of Kievan Rus, integrating traditions and perceptions of scientific thought in the natural sciences in antiquity.

The problem of saving the environment common to all conditions of life still remain as the foundation of human life. In this we see the unity of the socio-economic and natural origins of ethnic-pedagogical education in the pre-Christian period. Proof of the above is the diversity of folk customs, ritual celebrations and traditions, which are based on the idea of

becoming Science Study (growing plants, preserving of plants and animals, land, water, etc.), numerous signs, play zoo and floristic elements in arts and crafts, rituals.

General scientific materials, intensive development of the natural science branches, morphological system of plants, anatomical terminology, the discoveries of Leonardo da Vinci, Paracelsus, Galileo, Copernicus, Harvey, Vesalius contributed to strengthening the idea of natural education necessity in Ukrainian schools.

Key words: *harmony in nature, natural science education, environment, surroundings, natural phenomena.*